

ЎРТА ОСИЁ ШИАЛАРИНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

ТОХТИЕВ ШУҲРАТ

Катта ўқитувчи, ТИУ

Аннотация. Мақола Ўрта Осиё “эроний”лари тарихи, маданияти ва динининг қисқача тавсифига бағишланган. Шунингдек, мақолада эронликларнинг Ўрта Осиёга келиб қолиши, диний анъаналарининг ўзига хос жиҳатлари ҳақида ҳам айрим тарихий маълумотлар келтирилган.

Таянч сўз ва иборалар: эроний, форс, марви/маври, Мовароуннаҳр, Самарқанд, Бухоро, суннийлар, шиалар, имомийлар, Панжоб.

Аннотация. Статья посвящена краткому обзору истории, культуры и религии «ираны» Средней Азии. В статье также кратко рассмотрены некоторые исторические данные о переселении иранцев в Среднюю Азию, особенности, их конфессиональной самоидентификации и религиозного ритуала.

Опорные слова и выражения: ирани, перс, марви/маври, Мавераннахр, Самарканд, Бухара, сунниты, шииты, имамиты, Пенжаб.

Abstract. The article is devoted to a brief survey of the history, culture and religion of the "Irani" of Central Asia. The article also briefly discusses some historical data on the resettlement of Iranians to Central Asia, the specifics of their confessional identity and religious ritual.

Keywords and expressions: Irani, Persian, Marvi/Mavri, Transoxiana, Samarkand, Bukhara, sunnits, shiits, imamits, Pandjab.

XVI асрдан то XX асрнинг 20-йилларигача Мовароуннахрнинг сунний ҳукмдорлари ва Эрон шиалари ўртасидаги диний-ғоявий рақобатлар сабабли юзага келган тўқнашувлар, Эрон ва унга чегарадош бўлган мамлакатлардаги ижтимоий-сиёсий ва диний вазиятлар таъсирида Ўрта Осиёга шиалик вакиллари келиб ўрнашган. Шу сабабли Ўрта Осиёда, хусусан, ҳозирги Ўзбекистон Республикаси ҳудудида (эронлик яҳудийлардан ташқари) уларни *эроний* (форс. “эронлик”) этнографик атамаси билан атайдилар. Аммо *эроний* умумий этник термин бўлиб, барча шиалар битта “субэтник”¹ гуруҳга тегишлилигини билдирмайди. Биз эронлик деб билган шиалар орасида (қайси шаҳардан келиб чиқишига қараб) ўзини *марви/маври* (*марвлик*), *сабзбори* (*сабзаворлик*), *маиҳади* (*маиҳадлик*), *гилони* (*гилонлик*), *мозандарони* (*мозандаронлик*), *нисои* (*нисолик*) деб атаганларни ҳам учратишимиз мумкин².

*Эроний*лар тил жиҳатидан тожик ва туркий тиллиларга бўлинади. Чунончи, Бухоро хонлиги шаҳарлари тарихи бўйича тадқиқот олиб борган О. А. Сухарева Бухоро шаҳрининг тожик тилида гаплашувчи *форслар* тили ва антропологик турига кўра Самарқанднинг туркий тилда гаплашувчи, кўчириб келиниши амир Шохмуродга (1785–1800) мансуб деб билинган қизилбошлилар авлодларидан фарқ қилишини ёзади³. Биз 2007 йил январь ойида

¹ “Субэтник” (“Субэтнос”) атамаси бу ерда маълум бир халқ ёки этнодан жуғрофий ёки сиёсий сабабларга кўра ажралиб чиққан гуруҳга нисбатан ишлатилмоқда. (*Қаранг:* Словарь этнонимов. – М.: Наука, 1988. – С. 197–199)

² Самарқанд эронийлари мозоридаги эпиграфик ёзувларни тадқиқ этган Б. М. Бобожонов маълумотлари. *Яна батафсил қаранг:* Babadžanov B. M. On the history of the naqšbandīya muğaddīya. – P. 385–413; Люшкевич Ф. Д. Этнографическая группа ирони // Занятия и быт народов Средней Азии. – Л.: СПБГУ, 1971. – С. 36–39.

³ Сухарева О. А. К истории городов Бухарского ханства. – Т.: Изд. АН УзССР, 1958. – С. 83.

Самарканд шахрида тадқиқот олиб бориб, эронийларнинг Панжоб масжиди ва унинг атрофида истиқомат қилувчи ҳамда ишловчи эроний аҳоли сўзлашувида бунинг гувоҳи бўлганмиз.

Биз *эроний*лар деб билган этник (ёки “субэтник”) гуруҳга нисбатан О. А. Сухарева Бухоро хонлиги шахарлари тарихи бўйича нашр қилган ишларида *форс*¹, *перс* (*форс*) деган сўзни ишлатиб, адабиётларга ушбу гуруҳнинг расмий номи сифатида *форс* терминини киритиш таклифи билан чиққан. Олима бундай фикрга келишини 1910 йилда бўлиб ўтган “шиалар қирғини”дан сўнг, яъни Бухородаги сунний ва шиалар ўртасидаги муносабатлар кескинлашганда, шиалар олдинги *эроний*, *марви* сўзлари таҳқиромуз ва душманлик руҳида ишлатилгани учун *форс* номини қабул қилишганлиги билан изоҳлайди².

Шиаларнинг *форс* ёки *эроний*га бўлиниши ҳақида Помирда туман фуқаролар комиссари, профессор И. И. Зарубин фикр билдириб, *эроний* сўзини Бухоро амири Шохмурод Марвдан кўчириб келтирилган шахсларга нисбатан қўллайди. Улар, яъни Марвдан кўчириб келтирилганлар (бизнингча, кул қилиниб, Бухоро хонлигининг кул бозорларида сотилган барча шиалик вакиллари – Ш. Т.) ўзларини *эроний* деб атайдилар, тожиклар билан аралашмайдилар, лекин улардан тили ва дини билан фарқ қилишига қарамай, кийинишлари ва ҳаёт тарзлари тожикларникидек – деб ёзади³. *Эроний*лардан ташқари, Каспий орти вилояти шахарларида яшовчи форслар ҳақида алоҳида гапиради. Масалан, 1926 йил рўйхатга олиш бўйича келтирилган маълумотларда И. И. Зарубин Самарканд вилояти бўйича *эроний*лар сонини 11 282, форслар сонини 654 нафар деб келтиради⁴. Яъни бу ерда биз назарда тутган шиалик вакиллари икки – *эроний* ва *форс* – этник номлар билан аталмоқда.

Бу ҳақидаги маълумотларни биз бошқа адабиётларда ҳам учратишимиз мумкин. Масалан, О. Ата-Мирзаев, В. Гентшке, Р. Муртазаяевларнинг “Узбекистан многонациональный: историко-демографический аспект”⁵ китобида 1926 йилда бошланган рўйхатга олишда Ўзбекистоннинг миллий таркибида *эроний*лар 9,2 минг, *форс*лар 9,8 минг кишини ташкил этганини кўрамиз. Кейинги, 1939 ва 1959 йилларда ўтказилган ҳисоб-китобда *эроний*лар ҳам *форс*лар ҳам алоҳида элат қилиб кўрсатилмагани сабаб уларнинг сонини билиш қийин. Аммо 1970, 1979 ва 1989 йилларда ҳисобга олинганлар орасида фақатгина форслар номи учрайди. Бу олдинги рўйхатга олинган даврларга қаранганда икки бараварга кўпайганини кўрсатади. Масалан, 1970 йилда 15,5 минг форс рўйхатга олинган бўлса⁶, 1979 ва 1989 йиллар оралиғида Ўзбекистонда 20,0 минг форс рўйхатга олинган.

Эроний этник гуруҳи бўйича тадқиқот олиб борган Ф. Д. Люшкевич (1926 йилда ўтказилган рўйхатга олишда келтирилгани каби) ҳамда И. И. Зарубин *форслар* деб кимларга нисбатан ишлатганини аниқ айтмайдилар⁷. Лекин И. И. Зарубин ҳам, 1926 йилда рўйхатга олганлар ҳам *персы/форслар* сўзини XX асрнинг бошларида Ўрта Осиё, хусусан, Ўзбекистон ҳудудига

¹ *Батафсил қаранг*: Сухарева О. А. Квартальная община позднефеодального города Бухары. – Т.: Наука, 1976. – С. 365.

² Там же. – С. 82–83.

³ Зарубин И. И. Список народностей Туркестанского края. – Л., 1925. – С. 8.

⁴ Зарубин И. И. Население Самаркандской области. – Л., 1926. – С. 24.

⁵ Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаяев Р. Узбекистан многонациональный: историко-демографический аспект. – Т.: Изд. медицинской литературы имени Абу Али Ибн Сино, 1998. – С. 54–68, 144–151.

⁶ *Яна қаранг*: اقوام مسلمان اتحاد شوروى (Совет иттифокиннинг мусулмон қавмлари). Тузувчи: Ширин Акинер, таржимон Мухаммад Хусайн Ориё. Форс тилида. – Техрон: Илмий ва маданий нашрлар ширкати, 1367/1988. 448–452-бетлар.

⁷ Люшкевич Ф. Д. Этнографическая группа ирони // Занятия и быт народов Средней Азии. – Л., 1971. – С. 39.

бошпана ва даромадли иш излаб келган Эрон фуқароларига нисбатан ишлатганлар¹. Эроний сўзи ўша пайтларда фақат маҳаллий шиалар орасида тарқалган эди. 1970, 1979 ва 1989 йилларда ўтказилган рўйхатга олиш жараёnlарида форс сўзи учрашига қарамай, асрлар давомида Ўзбекистон ҳудудида яшаб келаётган кўплаб шиа вакиллари ўзларини *эроний* деб атайдилар, ҳатто уларнинг паспортларида ҳам миллати *эроний* дея қайд этилган. Аммо ўсиб келаётган ёш авлод вакилларининг ҳужжатларида эса миллати *ўзбек* деб онгли равишда кўрсатганининг гувоҳи бўламиз. Бу жараён табиий (яъни, давлат муассасалари “ташаббуси” билан уюштирилмаган) ҳодиса. Қолаверса, *эроний*лар ўзининг “этник конвертация”сига салбий баҳо беришмайди. Демак, шу каби “этник ассимиляция” жараёни табиийдир. Қизиғи шундаки, *эроний*лар ўз урф-одатларини тўла сақлаб қолган, барча расм-русумларини тиклаган ва давлатнинг бу жараёнларга аралашishi ёки уларга тўсқинлик қилиши сезилмайди.

2007 йилда Самарқанд шаҳри *эроний*ларининг Панжоб ва Хўжа Соат маҳаллаларида ўтказилган тадқиқотларимизда “Панжоб” масжиди имоми ноиби Исҳоқов Юсуф (1953 йил таваллуд топган, миллати *эроний*), шунингдек, Эрон-ўзбек дўстлик жамияти ва маданият маркази раиси Ғуломов Равшан (Равшан полвон, 1960 йил таваллуд топган) билан бўлган суҳбатда улар Самарқандда *эроний*-шиалардан ташқари рус тилида сўзлашувчи озарбайжон шиалари ҳам истиқомат қилишларини ва уларни *пирсиён* деб аташларини ҳамда айримларининг паспортларида *озарбайжон* ўрнига миллати *форс* деб ёзилганини айтиб ўтдилар.

Ўрта Осиёда, хусусан, Ўзбекистонда тахминан 60 минг, Қозоғистонда тахминан 78 минг², Туркменистон, Қирғизистон ва Тожикистонда тахминан 20 мингдан ортиқ озарбайжон ҳозирда истиқомат қилади³. Озарайжон миллатига мансуб кишилар Совет иттифоқи даврида бўлган тузум ва юритилган сталинча сиёсат туфайли Марказий Осиё ҳудудида жойлашган социалистик республикаларга бошқа – *рус, арман, чечен* ва ҳ.к. каби миллат вакиллари қаторида кўчириб келтирилган. Совет иттифоқи давридаги сиёсат ва вазият Марказий Осиёга келган озарбайжонларнинг дунёқараши, эътиқоди, урф-одатига таъсир кўрсатмай қолмади. Масалан, 2007–2011 йилларда Тошкент давлат шарқшунослик институти Сиёсатшунослик факультети “Халқаро муносабатлар” йўналиши бакалавр талабаси, миллати озарбайжон бўлган Гаджиева Сакина Фикретовнанинг айтишича, амакиси вафот этганда, унинг оиласи ён қўшнилари бўлган арман ва руслар билан биргаликда христианлик одатига кўра мусикалар садоси остида дафн қилинган. Энди эса, биз, яъни озарбайжонлар, мусулмон эканлигимизни тушуниб етмоқдамиз, – деб қўшиб қўйган. Озарбайжон-шиалар ўзини мусулмон деб англашига, албатта, улар яшаётган давлатларда ташкил этилган маданий-маърифий марказлар катта аҳамиятга эга. Бинобарин, бундай марказлар Туркменистоннинг Туркманбоши (олдинги Красноводск), Қозоғистоннинг Олма-ота, Қирғизистоннинг Бишкек, Тожикистоннинг Душанбе, Ўзбекистоннинг Навоий, Самарқанд вилоятлари, Фарғона водийси ва Тошкент шаҳрида

¹ Батафсил қаранг: Маҳди Санойи “Нехованди”. جایگاه ایران در آسیای مرکزی (Марказий Осиёдаги Эрон жойлари). – Техрон: Халқаро чин эътиқод нашриёти, 1376/1997. 76-б.; Алиева Ф. Самаркандские иранцы. cent-asia.narod.ru/iran 20.06.2006-09:46 AM.

² Қозоғистон Республикасида шиалик вакиллари ташкил этувчи озарбайжонлар ҳақида қаранг: Ислам на территории бывшей Российской империи. Энциклопедический словарь. Под редакцией С. М. Прозорова. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2006. Т. I. – С. 175.

³ Батафсил қаранг: podrobno.uz/cat/calche/Azerbaijdzancu_v_Yzbekistane; forum.turan.info/showthread; chronotm.org; inform.kz.rus/article/2207169; planeta-imen.narod.ru/imena/azerbaijan.

мавжуд. Ўзбекистондаги озарбайжонларнинг илк маданий маркази 1989 йилда Тошкент шахрида (“Гардашлык” – “Қардошлик”) ва яна бири Самарқанд вилоятида очилган¹.

Марказий Осиё, хусусан, Ўзбекистон эроний-шиаларининг Совет иттифоқи давридаги ҳаёти ҳам ўзига хослиги билан ажралиб турарди. Авваламбор, шиаларни бошқа дин ва миллат вакиллари билан бир каторда советлаштириш оқибатида уларнинг шиалик ҳақидаги билимлари ғира-шира, тўғрироғи, маълум (афтидан, соддалаштирилган) диний маросимлар кўринишида сақланиб қолган. Бу кўриниш кўплаб тадқиқотчилар изланишида учрайди. Масалан, ўзларининг илмий изланишлари жараёнида Б.Бобожонов ва А.Мўминовлар Самарқанднинг “янги” диний раҳбарлари 1990-йиллар бошларида умуман шиалик ҳақида, унинг устига, шиаликнинг ички оқим ва фирқалари ҳақида кенг билимларга эга эмас эдилар. Гарчи, бошқа тарихий маълумотларга кўра, шиалар Эрондаги диний раҳбар – *оятулло*, *маржа ат-тақлид*² Рухуллох Мусавий Хумайний (1979–1889) ва унинг издоши Сайид Али Ҳоманий (1989 йилдан ҳозиргача) ҳақида эшитган бўлиши мумкин.

Шунинг учун ўша пайтларда, яъни совет даври нихоясига етаётган пайтда, эроний сифатида ўзини тарихий-этник англаши ҳақида гапириш ўринли бўлиб, диний англаш эса (атеистик сиёсат оқибатида) шунчалик ёддан чиққан эдики, эронийлар ҳақида алоҳида бир диний ва ҳатто этник гуруҳ сифатида гапириш тўғри келмас эди. Эронийларнинг гуруҳий ўзини англаши, чунончи, совет даври воқелиги шароити кўтарган меъёрларда, айрим маросим ва маросимий йиғилишлар орқали этник жихатдан ўзаро ҳиссиётларда сақланган. Аммо эронийлар, ҳар қандай даражада маҳаллий аҳоли – ўзбеклар, тожиклар ва бошқа халқ ва этник гуруҳларга қўшилиб, улар билан елкама-елка фаолият олиб боришган.

Ўзбекистон эронийларининг асосий қисми Самарқандда истиқомат қилади. Бизнинг фикримизча, 1910 йилда Бухорода юз берган шиалар ва суннийлар ўртасидаги конли тўқнашувлардан сўнг Самарқанд эронийлар учун асосий бошпанага айланган. Ўша пайтларда туб аҳолига айланган эронийлар берган маълумотларга кўра, Бухородан қочишган ва мустамлака бўлган Самарқандда паноҳ топишган. Улар бу ердаги шароитга кўникиб, ўзларининг меҳнаткашлиги ва топқирлиги билан яшаб кета олишган. Бунинг натижаси ўларок, эронийларнинг кўмаги билан Самарқанддаги Дарғом канали қурилган. Бу канал самарқандликлар хотирасида “*Эрон ариғи*” номи билан ёдда қолган. Кейинчалик ушбу канал атрофида Панжоб (Беш оқим, ўзан), Хўжа Соат, Лолазор, Тўпхона, Мингтут, Боғишамол, Қуллар боғи (ҳозирда Гуллар боғи), Бекмаҳалла каби эронийларнинг маҳаллалари вужудга келган. 1928 йилдан 1930 йилгача Самарқанднинг айнан шу жойида Эрон Боғишамоли тумани бўлган³.

Ўзбекистон ҳудудида яшовчи эронийларнинг кенг хўжалик тури – ипак тўқиш (*шоибофи*), қандолат маҳсулотларини тайёрлаш (*қанноди*), доривор зиралар сотиш (*аттори*) ва заргарлик иши (*заргари*) бўлган⁴. Ҳозирга келиб эса, эронийлардан бўлганларнинг мамлакатнинг турли жабҳаларида фаолият кўрсатаётганини учратишимиз мумкин.

2007 йил Самарқандга шаҳарнинг эроний аҳолиси тарихи, турмуш тарзи ва маданияти бўйича тадқиқот олиб бориш учун борганимизда, Самарқанддаги эронийлар мавзесида жойлашган “*Тўмарис*” меҳмонхонасида кўним топганмиз ва биринчи бўлиб эронийлар жонли кундалик сўзлашувларида туркий сўзларни ишлатишларига гувоҳ бўлдик. Бу ҳақида

¹ forum.turan.info/showthread.

² Оятуллох (“Аллоҳ мўъжизаси”) ва Маржа ат-тақлид (“Тақлид қилиш объекти”) – шиалар оламида кўзга кўринган ва юқори мартабага эришган рухонийларга бериладиган унвонлар.

³ Алиева Ф. Самарқандские иранцы. centr-asia.narod.ru/iran 20.06.2006-09:46 AM.

⁴ *Батафсил қаранг*: Алиева Ф. Иранцы Самарканда // Узбекистанский гуманитарный журнал «Общественное мнение. Права человека» №1 (13). – Т., 2001. – С. 123–125; Алиева Ф. Самарқандские иранцы. centr-asia.narod.ru/iran 20.06.2006-09:46 AM.

Самарқанд давлат университети “Ўзбекистон тарихи” кафедраси доценти, т.ф.н. Алиева Фотима Сатторовна (ўзи эронийлардан бўлган) билан бўлган суҳбатда у киши Эронда турли миллат вакиллари – форслар, озарбайжонлар, курдлар каби миллатлар вакиллари истикомат қилишини, Самарқандлик эронийлар Эрон Озарбайжонидан, яъни Эроннинг Озарбайжон вилояти (Остон-э Озарбайджон) вакили ва озарбайжон тили ўзбек тилига яқин бўлганлиги учун туркий сўзлар ишлатишларини, шунингдек, 1970 йилда бўлиб ўтган умумиттифок рўйхатга олиш жараёнида Ўзбекистонда 15 457 эронлик рўйхатга олинган бўлиб, улардан 12 202 таси ўзининг она тилиси сифатида ўзбек тилида сўзлашиши қайд этилганини айтиб ўтган¹. Яна шуниси қизиқки, айрим эронийлар ўзларини шиаликнинг жафарийлик мазҳабига асосланган имомийлик оқими вакили деб ҳисоблашади². Яъни тил жиҳатдан кечаётган ассимиляция эронийларнинг диний конвертациясига айланмади. Этнографик жиҳатдан бу жараён эътиборга сазовордир.

Фотима Алиева ўз тадқиқотларида Ўзбекистонда эронийлардан бўлган кўплаб фан ва маданият арбоблари чиққанлигини ёзади. Масалан, ушбу тадқиқотларда шоир ва насрнавис Абулқосим Лоҳути, хивалик литограф уста Иброҳим Султон, Бухоро амирлигида инқилобий ҳаракат иштирокчиси, кейинчалик тарихчи профессор Алиев (муаллифнинг отаси бўлиши мумкин), шарқшунос-педагоглар К. Шитфар, А. Табатабои, Д. Эфтекор, М. Тагеев, эроншунослар Латиф Ҳалилов ва А. Патсун, режиссер Сайид Али Охунзода, артист Рашид Файзи, Ўзбекистон Республикасининг Таиландаги собиқ консули Парвиз Алиев каби инсонларнинг номларини учратишимиз мумкин³. Биз эса, ўз ўрнида, уларнинг орасига Ўзбекистон халқ артисти Насиба Абдуллаевани қўшишимиз мукин. Озарбайжонлардан эса, Алишер Навоий номидаги давлат академик ва балет театри режиссёри, Ўзбекистон ва Озарбайжон халқ артисти Ф. Сафаров, ёзувчи А. Нажафов, Ўзбекистон бадиий академияси рассоми Ю. Хусайновларни тилга олиш жоиз⁴.

Ҳозирда Ўзбекистон эронийларининг асосий меъморий ёдгорликлари ҳақида гапирар эканмиз, Самарқанддаги Совет иттифоқи пайтида “ЎзССР Самарқанд шаҳар “Оғойи Мирҳасан” диний жамияти Панжоб масжиди” деб номланган *Панжоб* масжид ва мадрасаси ҳақида гапириб ўтмасдан илож йўқ. Мадраса XIX асрда бизгача етиб келмаган масжид ва унинг минораси билан қурилган бўлиб, меъмори Хўжа Абдураим бўлган. Ушбу комплекс Ҳожибобо Абдуохунбек деган шахснинг вакф ерида қурилган. Панжоб мадрасаси 1908 йилдан бошлаб ишга тушган бўлиб, бу ерда тарбияланувчилар диний ва дунёвий илмларни ўрганишган. 1924 йилгача иморат яхши ҳолатда сақланган бўлиб, ўзининг белгиланган моҳиятига кўра фойдаланилган. 1924 йилдан мадраса (Совет иттифоқининг кўплаб диний муассасалари каби) турли хил ташкилот ва идоралар учун мослаштирилган ва ўшандан бери иморат ўзгаришларга учраган. 1939–1943 йилларда мадрасада ҳунармандчилик билим юрти жойлаштирилган. Кейинроқ иншоот ҳар хил идора – қурилиш, савдо, магазин, почта сифатида фойдаланилган. 1990 йилга келиб Панжоб мадрасаси Самарқанддаги эронийлар аждоглари томонидан қурилган Мурод Авлиё хотира комплекси билан биргаликда ўзининг ҳақиқий соҳиблари бўлган мусулмон-шиалар қўлига ўтган. Шу йилнинг 10 мартидан Панжоб мадрасасида “Эронийлар маданият маркази” ташкил этилган. Мадрасага туташган масжид ўрнига 1997 йил янгиси қурилиб, 1999 йилда ишга туширилган. Бундан ташқари, Панжоб масжид ва мадрасасидан 50 метр ораликда Панжоб мазори назорати ҳам эронийлар қўлига ўтган. Айтишларича, у ер қардошлар қабристони бўлиб, эронийлардан ташқари араб, яҳудий ва курдлар дафн этилган. Бизга самарқандлик эронийлар томонидан

¹ Яна қаранг: Алиева Ф. Самарқандские иранцы. centr-asia.narod.ru/iran 20.06.2006-09:46 AM.

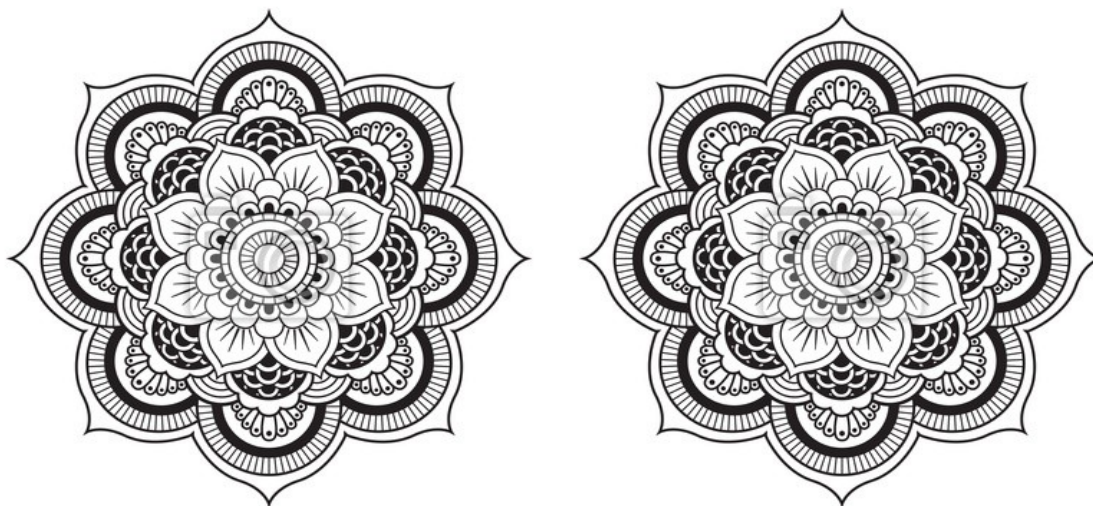
² 2007 йилда Самарқанд шаҳрида ўтказилган тадқиқотлар жараёнида 1970 йилда дунёга келган Самарқанд эронийлари вакили, автомобил эҳтиёт қисмлари савдоси билан шуғулланувчи Мамашариф Ражабзодадан олинган маълумотлар.

³ Алиева Ф. Самарқандские Иранцы. centr-asia.narod.ru/iran 20.06.2006-09:46 AM.

⁴ forum.turan.info/showthread.

берилган маълумотларга кўра, шаҳарда 9 та эронийлар масжиди бўлиб, улардан фақат иккитаси рўйхатдан ўтган, Бухорода эса бундай масжидлардан фақат биттаси (Бухоро шаҳри Самарканд кўчасида жойлашган масжид) очик ҳисобланади¹.

Демак, Ўзбекистон ҳудудида истиқомат қилувчи эронийлар Ўрта Осиё халқларининг бири сифатида сақланган. Эронийлар маҳаллий халқлар билан анча яқинлашиб кетиш билан бир қаторда, ўзларининг диний ва этник идентификациясини сақлаб қолишга муваффақ бўлди. Бундай ҳолат Ўрта Осиёдаги мамлакатлардан кўпроқ Ўзбекистонда учрайди. Шу билан бир қаторда, мавжуд шароитлар туфайли эронийларнинг Ўзбекистон маданияти ва фанига қўшган ҳиссаси, шубҳасиз, каттадир. Бу жараёнлар мафкуравий жиҳатдан эътиборга сазавор бўлишидан ташқари, илмий (этнологик ёки тарихий) жиҳатдан ҳам қизиқарли. Яъни эронийлар каби этник гуруҳлар маҳаллий шароитларга мослашиб, ҳатто шу шароитларга ўзининг тегишли таъсирини кўрсата олган. Келажакда шу каби омилларни этнологлар, албатта, кенг ва чуқурроқ ўрганиши лозим. Хусусан, эронийларнинг ҳар хил шароитларга адаптация (мослашиш) сабаблари ва турларини аниқлаш долзарб масалалар қаторида туради.

¹ Самарканд эронийлари берган маълумотлар. *Яна қаранг:* Алиева Ф. Иранцы Самарканда // Узбекистанский гуманитарный журнал «Общественное мнение. Права человека» №1 (13). – Т., 2001. – С. 126; Алиева Ф. Самаркандские Иранцы. centr-asia.narod.ru/iran 20.06.2006-09:46 AM.